

УДК 331.5:316.334.55(477)

Б.В. Зима, проф., канд. екон. наук, Г.І. Зима, проф., канд. екон. наук
Полтавський університет економіки і торгівлі

Про особливості економічної активності і структури зайнятості населення сільської місцевості України

Проведено аналіз складових зайнятості населення України за секторами економіки і за групами роботодавців – суб'єктів господарювання. Виявлена тенденція до домінування в останні роки неформального сектора у формуванні загального показника зайнятості населення України (порівняно з великими, середніми та малими підприємствами і фізичними особами-підприємцями). Проаналізовані структурні особливості зайнятості у сільському сегменті неформального сектора економіки, особливо підкреслюється вітчизняна специфіка його структури й зайнятості в ньому. Підкреслюється важливість особливого підходу державної політики щодо розвитку й трансформації неформального сектора у сфері сільськогосподарського виробництва з урахуванням кращого вітчизняного й зарубіжного досвіду та відповідних рекомендацій МОП.

ринку праці; економічна активність населення, зайняті, безробітні; легальний («формальний») сектор економіки; неформальний сектор економіки; тіньовий сектор економіки; зайнятість легальна («формальна»), зайнятість неформальна, зайнятість тіньова; рівень участі зайнятого населення у неформальному секторі економіки; суб'єкти господарювання; середнє та мале підприємництво; сільські домогосподарства; особисті селянські господарства; Міжнародна організація праці (МОП)

Б.В. Зима, Г.І. Зима

Полтавський університет економіки і торгівлі

О особенностях экономической активности и структуры занятости населения сельской местности Украины

Проведен анализ составляющих занятости населения Украины по секторам экономики и по группам работодателей - субъектов хозяйствования. Выявлена тенденция к доминированию в последние годы неформального сектора в формировании общего показателя занятости населения Украины (по сравнению с крупными, средними и малыми предприятиями и физическими лицами-предпринимателями). Проанализированы структурные особенности занятости в сельском сегменте неформального сектора экономики, особенно подчеркивается отечественная специфика его структуры и занятости в нем. Подчеркивается важность особого подхода государственной политики по развитию и трансформации неформального сектора в сфере сельскохозяйственного производства с учетом лучшего отечественного и зарубежного опыта и соответствующих рекомендаций МОП.

рынок труда; экономическая активность населения, занятые, безработные; легальный («формальный») сектор экономики; неформальный сектор экономики; теневой сектор экономики; занятость легальная («формальная»), занятость неформальная, занятость теневая, уровень участия занятого населения в неформальном секторе экономики; субъекты хозяйствования; среднее и малое предпринимательство; сельские домохозяйства; личные крестьянские хозяйства, Международная организация труда (МОТ)

Постановка проблеми. В останні кілька років рівні основних показників ринку праці України помітно відрізняються в кращу сторону від аналогічних індикаторів ринків праці країн з розвинутою ринковою економікою. Зокрема, якщо, за повідомленнями міжнародних і національних органів статистики, рівень безробіття у чималій кількості країн Євразії сягає 20 і більше відсотків, спричинюючи збурення політичної ситуації, сплески й періодичні масові протести у цих країнах, то в Україні,

за даними Державної служби статистики, за підсумками, наприклад, 2011 року рівень безробіття (за методологією Міжнародної організації праці – МОП) склав лише 7,9% (в міських поселеннях – 8,0%, у сільських місцевостях 7,5%), тобто був у 2-3 рази нижчим від рівня безробіття в європейських розвинених економіках.

Аналіз останніх досліджень. Проблем зайнятості населення в цілому, і в Україні зокрема, торкалися в своїх роботах такі вчені як Васильченко В.С., Ведерніков М.Д., Дімітрюк І.В., Либанова Э.М., Полюхович М., Новоселицька А.О. Але проблеми економічної активності і структура зайнятості населення сільської місцевості України недостатньо вивчені і потребують більш глибоких досліджень.

Метою написання статті є висвітлення тенденції до домінування в останні роки неформального сектора у формуванні загального показника зайнятості населення України, визначення особливостей підходу державної політики щодо розвитку і трансформації неформального сектора у сфері сільськогосподарського виробництва.

Виклад основного матеріалу. В результаті проведеного дослідження виявлено, що важливою, зовні позитивною тенденцією є підтримання уже протягом 10-ти років показника загальної кількості зайнятих в Україні майже на одному рівні. Якщо у 2000 році загальна кількість зайнятих становила 20175,0 тис. осіб, то у 2011р. - 20324,2 тис., або на 0,7% більше (порівняно з попереднім, 2010р. – на 0,3% більше). При цьому важливо звернути увагу на те, що збереження й деяке збільшення показника загальної кількості зайнятих в останні кілька років відбувалося на тлі погіршення демографічної ситуації - помітного зменшення кількості постійного населення (на 6,6% у 2011р. порівняно з 2000р.) і кількості економічно активного населення (на 3,4%).

Таблиця 1 – Показники економічної активності населення України, її міських поселень та сільської місцевості у 2011 році*

Показник	Україна усе населення	Міські поселення	Сільська місцевість	те ж у відсотках або відхилення	
				до України	до міських поселень
Економічно активне населення у віці 15-70 років - усього, тис. осіб	22056,9	15085,0	6971,9	31,6	46,2
У тому числі:					
- зайняті	20324,2	13873,9	6450,3	31,7	46,5
- безробітні	1732,7	1211,1	521,6	30,1	43,1
Економічно неактивне населення, тис.	12265,5	8998,5	3267,0	26,6	36,3
Рівень економічної активності, у відсотках	64,3	62,6	68,1	+3,8	+5,5
Рівень зайнятості, у відсотках	59,2	57,6	63,0	+3,8	+5,4
Рівень безробіття, у відсотках	7,9	8,0	7,5	-0,4	-0,5
Зайняті у неформальному секторі економіки, тис.	4704,9	1589,6	3115,3	66,2	196,0
У відсотках до загальної кількості зайнятих	23,1	11,5	48,3	+25,2	+36,8

Складено за джерелом: Економічна активність населення України 2011. Статистичний збірник. – Київ, 2012, с.52, 87.

Ще більш відродною виглядає динаміка за останнє десятиріччя показника кількості безробітних (за методологією МОП: з 2655,8 у 2000р. до 1732,7 тис. у 2011р. – на 923,1 тис., або на 34,8%, більш ніж на третину!), а також рівня безробіття (за методологією МОП: з 11,6% у 2000р. до 7,9% у 2011р.- на 3,7%, або майже на третину).

При цьому показники економічної активності сільського населення вигідно відрізняються від аналогічних показників міських поселень України. Так, рівень економічної активності сільських жителів у 2011р. склав 68,1%, що на 3,8% вище ніж по Україні в цілому і на 5,5% порівняно з рівнем економічної активності жителів міських поселень. Судячи з наведених у таблиці 1 даних Державної служби статистики України, вищий рівень економічної активності на селі зумовлений помітно вищим рівнем зайнятості у цій місцевості (63,0 % проти відповідно 59,2% і 57,6%), відтак нижчим рівнем безробіття – 7,5% на селі проти 8,0% у містах (в середньому по Україні – 7,9%). Певною мірою такі позитивні відмінності сільських місцевостей викликані й нижчим рівнем економічної неактивності селян.

Рівень зайнятості сільського населення становив 63,0% проти 59,2% в цілому по Україні (на 3,8% вищий) і 57,6% в містах (на 5,4% вищий). Відтак на селі був нижчим і рівень безробіття – 7,5% проти , відповідно, 7,9 і 8,0 %.

Як показує подальший аналіз, визначальним безпосереднім чинником, під дією якого склалися такі суттєві відмінності показників економічної активності, зайнятості та безробіття у сільських місцевостях і міських поселеннях України, є відмінності у структурі зайнятості цих груп населення за секторами економіки – формальним і неформальним. Так, якщо в цілому по Україні у 2011 р. зайняті у неформальному секторі економіки становили 23,1% до всіх зайнятих в країні, то у сільських місцевостях майже половина (48,3%) загальної кількості зайнятих були зайняті у неформальному секторі проти лише 11,5% у міських поселеннях. Іншими словами, якщо в середньому по Україні у неформальному секторі економіки був зайнятий кожний четвертий житель у віці 15-70 років, у міських поселеннях – кожний десятий, то у сільських місцевостях фактично кожний другий.

В останні роки проявилася негативна тенденція до зменшення загальної кількості зайнятих у сільських місцевостях України (на тлі, коли загальна кількість зайнятих в країні у ці ж роки зберігається фактично на стабільному рівні). Так, якщо у 2005 р. кількість зайнятих у сільській місцевості становила 6586,1 тис.осіб, то у 2009р. вона зменшилася до 6506,7 тис., у 2010р. – до 6474,2 тис. і у 2011р. –до 6450тис.осіб (табл.2).

Таблиця 2 – Зміни кількості зайнятих сільської місцевості України у неформальному й формальному секторах економіки у 2009-2011 рр.*

Показник	2005	2009	2010	2011	2011- 2005, або в %	2011- 2009, або в %	2011- 2010, або в %
Кількість зайнятих у сільській місцевості –усього, тис	6586,1	6506,7	6474,2	6450,3	-135,8	-56,4	-23,9
У тому числі:							
- кількість зайнятих у неформальному секторі, тис	3125,4	3019,7	3085,2	3115,3	-10,1	+95,6	+30,1
- кількість зайнятих у формальному секторі, тис	3460,7	3487,0	3389,0	3335,0	-125,7	-152,0	-54,0

*Розраховано за джерелом: *Економічна активність населення України 2011. Статистичний збірник. – Київ, 2012, с.118, 148

Примітка: Рівень участі зайнятого населення у неформальному секторі економіки визначається як відношення (у відсотках) кількості зайнятих у неформальному секторі економіки віком 15-70 років до всього зайнятого населення зазначеного віку чи населення відповідної соціально-демографічної групи (Економічна активність населення України 2011. Статистичний збірник. – Київ, 2012, С.15)

При цьому аналіз даних про кількість зайнятого населення сільських місцевостей у розрізі неформального й формального секторів економіки виявив тенденцію зростання кількості зайнятих у неформальному секторі і зменшення кількості зайнятих у формальному секторі. Однак в останні три роки (2009-2011) абсолютні величини обсягів зменшення кількості зайнятих у формальному секторі не перекривалися обсягами збільшення кількості зайнятих у неформальному секторі, внаслідок чого зменшувалася загальна кількість зайнятих у сільській місцевості. Зауважимо, що в останні роки також відбувалося зменшення загальної кількості зайнятих у формальному секторі національної економіки, але воно перекривалося збільшенням кількості зайнятих у неформальному секторі, внаслідок чого показник загальної кількості зайнятих в Україні зберігався практично на стабільному рівні.

Як показує подальший аналіз, визначальним чинником високого рівня участі усього й сільського населення у неформальному секторі економіки і щорічного зростання кількості сільських жителів, зайнятих у цьому секторі виступає особлива структура зайнятості населення за видами економічної діяльності. Державна служба статистики не оприлюднює дані про обсяги зайнятих за видами економічної діяльності у розрізі міських поселень і сільської місцевості. Тому для аналізу нами взяті дані про структуру зайнятості за видами економічної діяльності усього населення, зайнятого у неформальному секторі (див.табл.3). Відносні показники і результати розрахунків, на наш погляд, наближені до реальних.

Головна й визначальна особливість структури зайнятості у неформальному секторі за видами економічної діяльності - домінування у ньому (2/3 зайнятих тут - 65,4% у 2011р.) кількості зайнятих у сільському господарстві й практично не значимі обсяги зайнятості у промисловості,

Покажемо є порівняння структури зайнятості за видами діяльності у неформальному секторі, де двоє з кожних трьох зайняті сільськогосподарським виробництвом, з структурою зайнятості в одному з аналогічних в організаційному відношенні й домінуючих сегментів формального сектора економіки – фізичних осіб-підприємців (ФОП).

На відміну від неформального сектора, 2/3 зайнятих якого (65,4% у 2011р.) були зайняті у сільському господарстві, у ФОП у 2011р. майже 2/3 (63,3% у 2011р.) були зайняті у торгівлі.

Загальна кількість зайнятих у ФОП у 2011р. порівняно з попередніми роками значно зменшилася (з 3684,0 тис. у 2007р. до 2368,4 тис., або на 35,8%), ймовірно за все, під фіскальним (податковим) тиском з боку держави. Зменшилася також кількість зайнятих у ФОП сільським господарством: у 2008 р. у ФОП сільським господарством було зайнято 66,7 тис.осіб, у 2008 – 75,2 тис., у 2009 – 71,9 тис., у 2010 – 38,3 тис., Тобто з 2008 по 2011р. кількість зайнятих у сільському господарстві ФОП зменшилася у 2,3 раза.

Кількість зайнятих сільським господарством у неформальному секторі економіки з 2007 по 2010 р зменшилася з 3286,5 до 3031,3 тис.осіб, або на 7,8%.

Непорівнянно нижчі темпи скорочення кількості зайнятих сільським господарством у неформальному секторі порівняно з темпами скорочення загальної кількості зайнятих у ФОП (в тому числі й у сільському господарстві) свідчить, на наш погляд, про значно вищий ступінь стійкості неформального сектора порівняно з ФОП до впливу кризових явищ і змін у фіскальній політиці держави.

В основі такої стійкості є особливість виробничого потенціалу суб'єктів неформального сектора, що ведуть сільськогосподарське виробництво – наявність власної земельної ділянки з цільовим призначенням для ведення сільськогосподарського виробництва. Зайнятим у сільському господарстві суб'єктам

неформального сектора (а це переважно особисті селянські господарства - ОСГ, які за вітчизняною статистикою відносяться до неформального сектора), «тікати» нікуди, в тому числі у «тінь», навіть під жорстким фіскальним тиском. Цей сектор більш стійкий до таких потрясінь, пов'язаних як з кризовими явищами, так і реформуванням економіки.

Таблиця 3 – Структура зайнятого населення віком 15-70 років у неформальному секторі України за видами економічної діяльності у 2007-2010 рр.*

(у % до всього населення, зайнятого у неформальному секторі)

Показник	2007		2008		2009		2010	
	%	тис. (р-к)	%	тис. (р-к)	%*	тис. (р-к)	%*	тис. (р-к)
Зайняті у неформальному секторі - усього	100	4661,7	100	4563,8	100	4469,9	100	4649,2
У тому числі:								
-сільське господарство	70,5	3286,5	65,6	2993,8	66,0	2950,1	65,2	3031,3
-будівництво	9,0	419,6	12,1	552,2	11,9	531,9	12,3	571,9
-торгівля,...., діяльність готелів і ресторанів	11,6	540,8	12,8	584,2	12,8	572,1	13,4	623,0
- діяльність транспорту і зв'язку	1,2	55,9	1,5	68,5	1,8	80,5	1,8	83,7
- інші	7,7	359,0	8,0	365,1	7,5	335,2	7,3	339,4

Примітка: Кількість зайнятих у неформальному секторі за видами економічної діяльності за окремі роки розрахована нами виходячи з загальної кількості зайнятих у неформальному секторі й часток у ній зайнятих за окремими видами економічної діяльності за відповідні роки за джерелами: 1) Економічна активність населення України 2009. Статистичний збірник – Державна служба статистики України, Київ, 2010, с. 148; 2) 1) Економічна активність населення України 2011. Статистичний збірник – Державна служба статистики України, Київ, 20120, с. 149.

Важлива особливість зайнятості у неформальному секторі вітчизняної економіки полягає не тільки й не стільки у домінуванні серед видів економічної діяльності високої частки у загальній кількості зайнятих у цьому секторі осіб, зайнятих у сільськогосподарському виробництві (тобто особливість «внутрішньої» структури зайнятих у ньому).

Не зважаючи на порівняно вузький перелік видів економічної діяльності неформального сектора й низькі частки у загальній кількості зайнятих у цьому секторі зайнятих в інших видах діяльності, крім сільського господарства (таблиця 4), неформальний сектор економіки, забезпечуючи понад 90 % зайнятих у сільськогосподарському виробництві країни, забезпечує також значну частку зайнятих в інших життєво важливих галузях вітчизняної економіки, зокрема, 62,3% зайнятих у будівництві в країні, 12,7% зайнятих в торгівлі, 5,5% зайнятих на транспорті тощо.

Таблиця 4 – Провідні види економічної діяльності за кількістю зайнятих за секторами економіки і групами роботодавців України у 2011 році*

Сектори економіки і групи роботодавців	Провідні види економічної діяльності за кількістю зайнятих, тис.	Частка у загальній кількості зайнятих (%)	
Вся економіка – 20324,2 тис. зайнятих	Торгівля, діяльність готелів і ресторанів	4865,0	23,9
	Сільське господарство	3410,3	16,8
	Промисловість	3352,7	16,5
	Освіта	1677,6	8,3
	Транспорт і зв'язок	1379,5	6,8
	Охорона здоров'я	1320,8	6,5
	Операції з нерухомим майном	1187,5	5,8
	Державне управління	1055,5	5,2
	Будівництво	924,5	4,5
Суб'єкти господарювання (підприємства і ФОП) – 10164,9 тис. зайнятих	Промисловість	3194,5	31,4
	Торгівля, діяльність готелів і ресторанів	3002,5	29,5
	Транспорт і зв'язок	1211,8	11,8
	Операції з нерухомим майном	1034,2	10,2
	Сільське господарство	747,3	7,4
	Будівництво	449,9	4,4
Підприємства усього – 7796,5 тис. зайнятих	Промисловість	3022,0	38,8
	Торгівля, діяльність готелів і ресторанів	1390,1	17,8
	Транспорт і зв'язок	1047,0	13,4
	Операції з нерухомим майном	826,3	10,6
	Сільське господарство	714,4	9,2
	Будівництво	417,5	5,4
Фізичні особи-підприємці (ФОП) – 2368,4 тис. зайнятих	Торгівля, діяльність готелів і ресторанів	1545,7	65,3
	Операції з нерухомим майном	207,9	12,6
	Промисловість	172,5	7,3
	Транспорт і зв'язок	164,8	7,0
	...		
Неформальний сектор економіки разом – 4704,9 тис. зайнятих	Сільське господарство	3077,0	65,4
	Торгівля, діяльність готелів і ресторанів	616,3	13,1
	Будівництво	578,7	12,3
	Операції з нерухомим майном	207,9	4,4
	Транспорт і зв'язок	75,2	1,6
...			

Складено за джерелом: ** Статистичний щорічник України за 2011 рік: Статистичний збірник – Державна служба статистики України, Київ, 2012, с.305, 351

Таким чином, як показує проведений аналіз, збереження протягом останніх десяти років стабільним загального обсягу зайнятих в Україні відбувалося за рахунок збільшення кількості зайнятих у неформальному секторі економіки. Тобто зменшення кількості зайнятих у формальному (легальному) секторі й усіх його сегментах (окрім , стабільної, але не домінуючої кількості зайнятих на великих підприємствах) перекривалося, «компенсувалося» збільшенням зайнятості у неформальному секторі

Відтак проблема вітчизняної сфери зайнятості не в тому і не тільки в тому, що залишається високою частка і збільшується кількість зайнятих у неформальному секторі вітчизняної економіки, а передовсім у тому, що зменшується частка цивілізованої зайнятості – зайнятості у суб'єктів господарювання, передовсім у юридичних осіб (на підприємствах) і, що є особливо тривожною і негативною тенденцією, – зайнятості на малих і середніх підприємствах, частка яких у 2011р. впала до 21,7% проти 27,8% ще у 2007р. і є практично непорівнянною з аналогічним

показником розвинених економік (50-70%). Це звужує економічну основу вітчизняного середнього класу. А, як уже зазначалося вище, зменшення середнього класу, наприклад в країнах Євросоюзу, тягне за собою серйозні зміни у політичній системі, причому, не в кращу сторону.

Вирішенню проблеми збільшення середнього класу в Україні може визначальною мірою сприяти виважена й ефективна державна політика щодо зайнятості у неформальному секторі вітчизняної економіки, яка б враховувала як вітчизняну специфіку, так і досвід інших країн, а також рекомендації МОП щодо цього сектора.

Разом з тим, у більшості публікацій, присвячених зайнятості у неформальному секторі економіки України, порівняно значні обсяги зайнятості і високі рівні участі населення у цьому секторі оцінюються, переважно, негативно, без хоча б спроби проаналізувати першопричини цієї особливості національного ринку праці. При цьому в окремих наукових публікаціях ототожнюються категорії неформальної зайнятості й тіньової зайнятості, через що робиться категоричний й беззаперечний висновок про необхідність скорочення кількості зайнятих у неформальному секторі, спроби визначення шляхів досягнення цієї мети.

На наш погляд, подібні оціночні висновки і окремі висловлювані пропозиції ґрунтуються передовсім на ігноруванні або нерозумінні чи просто на незнанні змісту категорії «неформальний сектор економіки» й відтак відверто диссонують з підходами до оцінки й державної підтримки зайнятості у неформальному секторі розвинених економік, ігнорують, зокрема, рекомендації Міжнародної організації праці щодо сприяння неформальному сектору економіки.

Специфіка вітчизняного неформального сектора економіки полягає в тому, що він сформований і зайнятість у ньому значною мірою складається під впливом особливої категорії господарств населення – особистих селянських господарств.

Роль домогосподарств сільської місцевості, у тому числі особистих селянських господарств, у соціально-економічній системі України далеко не обмежується впливом на обсяги й рівень зайнятості, безробіття, інші індикатори економічної активності сільського і всього населення.

Не менш важливо через вироблення й реалізацію адекватної державної політики щодо суб'єктів аграрного сегмента вітчизняного неформального сектора економіки стимулювати зростання обсягів сільськогосподарського виробництва у цьому сегменті, збільшення доходів і рівня життя сільських жителів, становлення сучасної виробничо-соціальної інфраструктури українського села тощо.

Для цього потрібно вміло й максимально використовувати не тільки вітчизняний, а й кращий зарубіжний досвід, який узагальнений, зокрема у відповідних Рекомендаціях Міжнародної організації праці.

Рекомендації МОП щодо сприяння неформальній економіці та її трансформації у легальну економіку

В документах Міжнародної організації праці неформальний сектор вперше означений окремо як важлива складова сучасної соціальної й економічної політики держави.

У розділі V. Неформальний сектор Рекомендації щодо політики в галузі зайнятості МОП N 169 1984 можна виділити щонайменше три практично важливі для кожної країни складові.

По-перше, (і це важливо особливо підкреслити) у Рекомендації передовсім наголошується: «У національній політиці в галузі зайнятості слід визнати як джерело робочих місць важливість неформального сектора, тобто економічної діяльності, здійснюваної поза інституціоналізованими економічними структурами».

Тим самим неформальний сектор на міжнародному рівні визнається як важливе джерело робочих місць і відтак відповідна складова ефективної національної політики у сфері зайнятості країни.

Таке визнання неформального сектора має бути реалізоване через сприяння держави зайнятості у самому неформальному секторі у щонайменше у двох напрямках:

1) шляхом всебічної підтримки зайнятих у цьому секторі, що має бути важливою складовою як мети, так і загальної національної політики у сфері зайнятості.

Для цього, за Рекомендацією МОП, передовсім «Слід розробляти і здійснювати програми сприяння зайнятості з метою заохочення сімейної праці та роботи не за наймом в індивідуальних майстернях як у міських, так і в сільських районах» (розділ V, п.27, пп. «2») Рекомендації МОП N 169 1984р.).

2) шляхом вжиття заходів, щодо сприяння встановленню додаткових зв'язків між формальним і неформальним секторами та, що практично особливо важливо, забезпечувати ширший доступ підприємств (суб'єктів) неформального сектора до:

- ресурсів;
- товарних ринків;
- кредитів;
- інфраструктури;
- систем професійної підготовки;
- технічних знань і передової технології (розділ V, п.28 Рекомендації МОП N 169 1984р.).

Важливим у цьому документі МОП є рекомендації членам МОП, які вживають заходів щодо розширення можливостей зайнятості та поліпшення умов праці безпосередньо в неформальному секторі, «... прагнути того, щоб сприяти його поступовому введенню в національну економіку» (тобто у формальний, легальний сектор – авт.). При цьому слід враховувати, що введення неформального сектора у формальний сектор може зменшити їхню здатність поглинати робочу силу і створювати прибуток. Тим не менше вони повинні прагнути поступово поширювати регульовальні заходи на неформальний сектор (розділ V, п.29, пп. («1») і («2»)) Рекомендації МОП N 169 1984р.).

Висновки. Для розроблення й реалізації ефективної державної політики щодо неформального сектора національної економіки важливе значення має врахування особливостей його суб'єктної структури (за статусом зайнятості) і галузевої структури (зайнятості за видами економічної діяльності), що може бути предметом окремого дослідження, результати якого дозволять дати вичерпну відповідь на питання щодо логічності, реальності й обґрунтованості перетворення неформального сектора вітчизняної економіки у визначальний чинник реального підтримання загальних обсягів зайнятості населення України на стабільному й порівняно високому рівні. Одночасно важливо привести усю вітчизняну термінологію у сфері зайнятості у адекватний вид з міжнародною термінологією (МОП), не ігноруючи при цьому суттєві особливості національної економіки.

Список літератури

1. Закон України «Про зайнятість населення» № 5067-17 від 05.07.2012.
2. Закон України "Про зайнятість населення" № 803-ХІІ від 01.03 1991 року.
3. Трудовий кодекс України (проект 2009р.).
4. Програма сприяння зайнятості населення і стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року. Затв.: Постанова Кабінету міністрів України №1008 від 15.10.2012.
5. Міжнародна організація праці. Рекомендація щодо політики в галузі зайнятості N 169 (1984). Розділ V. Неформальний сектор.
6. Методика визначення обсягів зайнятості у неформальному секторі економіки України.. Затверджено:Наказ Держкомстату 29.02.2000 р. №73.

7. Методика розрахунку обсягів тіньової економіки. Затверджено: Наказ Міністерства економіки України 27.06.2006 N 222. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 липня 2006 р. за N 833/12707.
8. Методичні рекомендації з розрахунку рівня тіньової економіки. Затверджено: Наказ Міністерства економіки України 18.02.2009 №123, п.1
9. Методологічні положення щодо класифікації та аналізу економічної активності населення. Затверджено: Наказ Державного комітету статистики України 19.01.2011 № 12.
10. Васильченко В.С. Державне регулювання зайнятості: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 252с.
11. Ведерніков М.Д. Неформальний сектор в структурі ринку праці. Вісник Хмельницького національного університету 2010, №6, Т 2.
12. Дімітрюк І.В. Проблема тіньової зайнятості та її вплив на економічне становище України. Буковинська державна фінансова академія (м.Чернівці).
13. Либанова Э.М. Демографическое развитие Украины: проблемы и перспективы. Соціальні пріоритети ринку праці в умовах структурної модернізації України // Міжнар. Науково-практична конф. – К.:Мінпраці України, НАН України, РВПС України, Укр. Ін-т соц. досліджень, 2000, Т 2-597с.
14. Полюхович М., Новоселецька А.О. Неформальна зайнятість як феномен сучасного ринку праці в Україні. Національний університет «Острозька академія». Науковий вісник, 2008, випуск 5.
15. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2011 році, Статистичний збірник. – Київ, 2012.
16. Економічна активність населення України 2009. Статистичний збірник. – Київ, 2010.
17. Економічна активність населення України 2011. Статистичний збірник. – Київ, 2012.
18. Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості в 2010 році. Статистичний бюлетень; К., Державний комітет статистики України, 2010.
19. Статистичний щорічник України за 2011 рік: Державна служба статистики України - Київ, ТОВ «Август Трейд», 2012.

B. Zima, G. Zima

Poltava University of Economics and Trade

About the features of economic activity and structure of employment of population of rural locality of Ukraine

The analysis of the components of employment of the population of Ukraine by sector and by groups of employers – businesses is given. The tendency of the informal sector dominance in shaping the overall rate of employment in Ukraine (compared to large, medium and small enterprises and individual businessmen) in recent years was identified. The structural features of employment in the agricultural segment of the informal sector of economy, special emphases are on domestic specifics of its structure and employment therein are analyzed.

The importance of special treatment of state policy on the development and transformation of the informal sector in agricultural production with taking into account the best domestic and foreign experience and the relevant recommendations of the ILO are emphasized.

the labor market, the economic activity of the population, employed and unemployed, legitimate ("formal") sector, the informal sector of the economy; shadow economy, legal ("formal") employment, informal employment, the level of participation of employed persons in the informal sector of economy, business entities, average and small business, rural households, private households, the International Labor Organization (ILO)

Одержано 16.04.13